

parts of the language among which pronouns form the center in terms of the frequency of use. Nouns and numerals are represented less in this sphere.

Discussion: Exhaustive studying of the status and structure the functional-semantic category of indeterminacy is possible provided a thorough and comprehensive analysis of this category on the lexical, morphological and syntactic levels. The perspective of the research is seen in the investigation of morphological and morphological-word-formative means of expressing the category of indeterminacy as well as in a detailed analysis of the syntactic realization of obscurity in contemporary Ukrainian literary language.

Key words: function-semantic category, subjective indeterminacy, predicate-quantitative indeterminacy, adverbial-temporal indeterminacy, adverbial-quantitative indeterminacy, adverbial-locative indeterminacy, attributive indeterminacy.

Vitae

Iryna Poliak is a post-graduate student of the Ukrainian Language Department of Lesya Ukrainka Eastern European National University. Her areas of research interests include functional linguistics, categorical linguistics and communicative linguistics.

Correspondence: kovalukjrjn2@gmail.com

Анатолій Приходько

УДК 811.112.2'623 : 373

КАТЕГОРІЙНИЙ СТАТУС НІМЕЦЬКОГО СУБСТАНТИВОВАНОГО ПАРТИЦИПА

Статтю присвячено комплексному вивченню субстантивованого партиципа (СП) сучасної німецької мови з метою з'ясування його гібридних лексико-граматичних властивостей. У німецькій мові можуть субстантивуватися як перші, так і другі партиципи, що пов'язано з необхідністю детального та нюансованого найменування людини за її якостями (антропомінація). Важливим способом найменування особи є такий різновид транспозиції, як синкретична граматикалізація – у нашому випадку наділення партиципа властивостями іменника (рід, число, відмінок, означеність / неозначеність), прикметника (ступені порівняння, абсолютність / відносність) і дієслова (час, стан, вид). При цьому одна частина СП виступає як група узуальних субстантиватів, зафіксованих словниками, а інша – оказіональних, що постають як контекстуальні номінації.

Ключові слова: субстантиват, синкретизм, граматична категорія, лексико-семантична група, частиномовна транспозиція, дериват, антропомінація.

У природних мовах існують численні явища, які виникають у результаті частиномовної транспозиції – процесом переведення знака з однієї категорії в іншу, що пов'язано з глибокими змінами на різних рівнях існування слова. Вивчення механізму транспозиції у світлі теорії номінації в цілому та субстантивації як її різновиду зокрема дає змогу глибше розкрити набір мовних засобів, використовуваних для найменування предметів і явищ навколишнього світу.

Транспозиція привертала й продовжує привертати увагу багатьох науковців (Babaytseva; Bally; Kuryłowich; Mel'chuk; Plunhuan; Ysmaylova та ін.), які основну увагу приділяють таким її різновидам, як конверсія та субстантивація. Особливо ретельно описано в науковій літературі субстантивованій прикметник німецької мови (Engel; Fleischer; Grimm; Heyse, Kinakh; та ін.). Привертав до себе увагу й субстантивованій партицип (Blatz; Paul; Syrotyna), але це ніколи не відбувалося без відриву від субстантивованого прикметника, з яким він має багато спільного, але відрізняється по суті: якщо перший є результатом синкретизації двох частин мови (іменник + прикметник), то другий – трьох (іменник + прикметник + дієслово). Інакше кажучи, як іменна форма дієслова та/або дієслівна форма іменника, субстантивованій партицип, або субстантиват вбирає в себе категорійні властивості щонайменше трьох автосемантичних частин мови – іменника, прикметника і дієслова.

Надзвичайна ємність змісту при компактності форми сприяють високій продуктивності вживання субстантивованого партиципа (далі – СП) у мовленні, що на тлі його недостатньої вивченості засвідчує актуальність проблеми. Коли партицип стає субстантиватом, він набуває номінативних, ад'єктивних і вербальних властивостей, які впливають на його граматичні та семантичні характеристики. Будучи продовженням нашої попередньої розвідки (Prykhodko), в якій йшлося про номінативні властивості СП, ця праця має на меті вивчення перш за все його категорійного статусу з особливим наголосом на описі його приєднаних і дієслівних властивостей.

Насамперед зазначимо, що до лексико-граматичного розряду слів під назвою "субстантивованій партицип" слід віднести групу першо- (суфікс *-nd*) і другопартиципних (суфікс *-te*) номінацій, які у процесі мовлення використовуються не в у своїй первинній функції (іменна частина присудка), а у вторинній (підмет, додаток). Це розрізнення має й графічну фіксацію, бо за правилами німецької орфографії вони пишуться з великої літери: *der / die Liebende* (той/ма, що кохає), *der / die Geliebte* (коханий/кохана = той / ма, кого

кохають). Спостереження показують, що СП є не лише атрибутом мовлення, а й атрибутом мови, і в цьому своєму амплуа вони входять до її лексичного фонду. Так, універсальний словник сучасної німецької мови (Duden) фіксує 248 таких одиниць, із яких 61 (25 %) є першо-, а 187 (75 %) – другопартиципними номінаціями. Як бачимо, загальна лексикографічно фіксована кількість СП невелика, але цілком достатня для засвідчення того, що СП – це факт мови. Тож такі номінації можна і слід вважати узуальними. На противагу цьому в мовленні їх кількість зростає в рази за рахунок okazіонально вжитих одиниць. Проте і узуальні, і okazіональні СП утворюються й функціонують не довільно, а за алгоритмом, заданим системою і структурою мови.

Іменникові властивості. І хоча між граматикою та лексикою немає одно-однозначних відповідностей, у нашому випадку граматика задає тон, чітко окреслюючи коло використовуваних СП-одиниць, лексико-семантичний інваріант яких пов'язаний з антропосферою (винятки лише підтверджують правило). СП-корпус сучасної німецької мови розпадається на два кластери – групу СП, спеціалізованих на антропономінаціях, і групу СП, що не є антропономінаціями.

Група СП, які функціонують як **антропономінації**, нараховує 224 (75 %) лексичні одиниці та поділяються у своєму найузагальненішому вигляді на ті, що позначають інгерентні та референційні ознаки людини.

До інгерентних належать СП-номінації, утворені на основі деяких постійних характеристик людини чи таких, що мисляться / уявляються як постійні, – за станом, походженням (*der / die Abwesende, der / die Meistbietende, der / die Eingeborene, der / die Heimatvertriebene, der / die Stigmatisierte*), за родинними стосунками (*der / die Verwandte, der / die Blutsverwandte, der / die Pflegebefohlene*), за фізичними ознаками – здоров'ям (*der / die Überlebende, der / die Ausgebombte, der / die Körperbehinderte, der / die Schwerverwundete, der / die Versehrte, die Erstgebärende, die Mehrgebärende*), народженням (*der / die Neugeborene*), смертю (*der / die Ertrinkende, der / die Dahingeschiedene, der / die Gehenkte, der / die Verstorbene, der / die Totgesagte, der Gefallene*) тощо.

До референційних (статусних) СП-номінацій належать ті, що набуті людиною через стосунки з іншими людьми або ті, що мисляться як тимчасово набуті. Це можуть бути антропономінації на позначення юридичного статусу (*der / die Bevollmächtigte, der / die Erziehungsberechtigte, der / die Sonderbeauftragte, der / die Unterzeichnete, der / die Angeschuldigte, der / die Freigelassene*); військової діяльності (*der Oberkommandierende, der Alliierte, der / die Neubekehrte, der / die Verbündete*); соціальної функції (*der Ehrenvorsitzende, der / die Abgeordnete, der / die Angestellte, der / die Bediente(ste), der / die Deputierte, der / die Untergebene, der Wehrbeauftragte*); роду чи результату діяльності – професійної (*der / die Arbeitssuchende, der / die Aufsichtführende, der / die Eisenbahnbeamte, der Handlungsreisende, die Hausangestellte, der / die Filmschaffende*), академічної (*der / die Gelehrte, der / die Fachgelehrte, der / die Graduierte, der Stubengelehrte*), релігійної (*der / die Eingeweihte, der / die Gesandte, die Gebenedeite, der Gekreuzigte, der / die Gesalbte, der / die Taufgesinnte*) чи навіть подорожувальної (*der / die Durchreisende, der / die Fahrende, der / die Reisende, der / die Mitreisende, der / die Weltreisende, der / die Zugereiste*).

СП на позначення особи є найчисленнішими в нашій вибірці. Зокрема, словник Duden фіксує 206 таких одиниць, що складає 83 % загальної кількості зафіксованих ним узуальних СП. Основною граматичною ознакою таких СП є подвійність роду, тобто їх здатність використовуватися і в чоловічому, і в жіночому роді.

Друга група СП (**не-антропономінації**) не має нічого спільного з першою і не характеризується в параметрах «тимчасовість – постійність», а виражає закріплені в узусі поняття. Йдеться про СП на позначення абстрактних (*die Dolchstoßlegende, die Resultierende, das Nichtgewünschte, der Verschnittene, das Zutreffende, die Winkelhalbierende*) і конкретних понять – насамперед гастрономічних (*das Eingemachte, das Gefrorene, das Gesottene, das Faschierte, das Gebratene, das Gedünstete, das Halbgefrorene*) і геологічних (*das Liegende, das Rotliegende, das Weißliegende*), а також деяких конкретних номінацій на позначення друкованих виробів (*die Remittende, die Illustrierte*). Кількість таких СП складає в нашому матеріалі 42 одиниці (17 %). Всі вони мають прив'язку до одного з родів: 13 (5 %) – чоловічого, 10 (4 %) – жіночого і 19 (8 %) – середнього. Більшість СП цього кластера ввійшли до лексичного фонду німецької мови та її варіантів у якості термінів.

У цілому ж СП німецької мови – це лексико-граматичний клас слів з подвійним родом – чоловічим і жіночим. Якщо категорія роду іменника поділяє субстантивний корпус цієї мови на три рубрики, які не перетинаються між собою (чоловічий, жіночий, середній), то СП надає шанс номінативним одиницям вирватися із цього кола і наділяє одну й ту ж лексему щонайменше двома родами залежно від комунікативної ситуації, максимально наблизивши біологічну стать до граматичного роду. Виходить, що граматичний рід СП є категорією словозмінною – на відміну від іменника, рід якого є категорією класифікаційною.

Більшість СП мають співвідносні форми однини і множини. Це передусім злічувані об'єкти (*der / die Besiegte – die Besiegten, eine Deputierte – viele Deputierte, eine Auserkorene – zwei Auserkorene*). Проте деякі СП вирізняються кількісною асиметрією. Асиметрія числа – це насамперед відсутність у деяких субстантиватів "множинного" антиподу, оскільки вони позначають лише один у своєму роді предмет. До таких належить деякі «двородові» СП (*der / die Angebetete, der / die Angetraute, der / die Erstgeborene, der / die Alleinerziehende*), СП-уніка жіночого роду (*die Gebenedeite, der Gekreuzigte*), а також СП середнього роду на позначення абстракцій (*das Geleuchte, das Weltgewissen, das Nichtgewünschte, das Gehachte, das Halbgefrorene*) і мінералів (*das Liegende, das Rotliegende, das Weißliegende*). Всі вони належать до групи *singularia tantum*, бо позбавлені можливості протиставляти позначувані об'єкти за принципом «одиничність – множинність». З точки зору

семантики число у цих СП є пустим. Натомість незначна кількість СП належить до розряду *pluralia tantum* (*die Gerösteten, die Lernbehinderten*), що зумовлено семантикою цих лексичних одиниць (*die Geröstete*) або множиною опущеного іменника (*die Lernbehinderten*).

СП мають форми усіх чотирьох відмінків, але в кожному з них виявляються свої семантичні та синтаксичні особливості. Відмінювання СП суттєво різняться з відмінюванням іменників. Більшість узуальних та оказіональних субстантиватів відмінюються за аналогією звичайних прикметників за трьома типами: з означеним артиклем, з неозначеним артиклем та без артикля. Існують також і особливі СП, які через повний або частковий перехід до розряду іменників відмінюються лише за аналогією з іменником чи за аналогією з прикметником. Докладніше про це див. (Prykhodko).

Прикметникові властивості. СП наділені не лише іменниковими властивостями, а й прикметниковими. По-перше, вони відмінюється так само, як і прикметник (як і у випадку з власне прикметниками чи партиципами). По-друге, за своїм категорійним змістом вони поділяються на якісні (квалітативні) та відносні (релятивні). Перші вказують на абсолютну якість позначуваного предмета (у випадку СП – людини: *der/die Außenstehende, der/die Allwissende, der/die der/die Eingeborene, der/die Geliebte, der/die Graduierte*), другі – на відносну, тобто на якість, набуту у зв'язку з іншим предметом (*der/die Kriegsversehrt, der/die Mitangeklagte, der/die Schwerverwundete, der/die Verdammte*). Вважається, що основна різниця між якісними та відносними прикметниками полягає в кількості валентних позицій (Behaghel 140): перші відкривають одну (*der Abwesende* → *der, der abwedend ist*), а другі – дві (*der Verdächtige* → *der, der von j-m verdächtigt wird*) таких позиції.

На особливу увагу заслуговує думка про те, що межа між якісними і відносними прикметниками (і відповідно – СП) пролягає у здатності чи нездатності утворювати ступені порівняння. Оскільки ж категорія порівняння є суто граматичною і входить до складу лексико-граматичного поля градуальності, яка вказує на інтенсивність ознаки, то науковці говорять про три її вияви – власне граматичний (компарація), лексико-граматичний (градуація) і словотвірний (деривація) (Zifonun 47). СП чи не якнайкраще ілюструє всі три способи, не віддаючи перевагу жодному з них.

Якісні СП компаруються за класичною схемою ступенів порівняння прикметника з використанням форм позитива (закінчення *-e*), компаратива (закінчення *-er*) і суперлатива (закінчення *-ste*). Пор.: *der Geliebte – der Geliebter – der Geliebteste*. Проте лише 15 СП (6 %) із 248 СП, зафіксованих у Дудені, мають особливі ступені порівняння:

der Ausgebuffte – der Ausgebuffter – der Ausgebuffteste,
der Bewaffnete – der Bewaffneter – der Bewaffneteste,
der Bekannte – der Bekannter – der Bekannteste,
der Erwachsene – der Erwachsener – der Erwachsenste,
der Gelehrte – der Gelehrter – der Gelehrteste,
der Geliebte – der Geliebter – der Geliebteste,
der Geschädigte – der Geschädigter – der Geschädigtste,
der Verdächtige – der Verdächtiger – der Verdächtigtste,
der Verdammte – der Verdammter – der Verdammteste,
der Verliebte – der Verliebter – der Verliebteste,
der Verrückte – der Verrückter – der Verrückteste,
der Verschworene – der Verschworener – Verschworenste,
der Versehrte – der Versehrter – der Versehrteste,
der Vertraute – der Vertrauter – der Vertrauteste,
der Verwandte – der Verwandter – der Verwandteste.

Будучи прикметниковими одиницями квалітативного гатунку, ці СП здатні інтенсифікувати якості позначуваних антропонімів. І хоча всі вони є другопартиципними дериватами, семантичний обсяг утворених градуантів не є однаковим. Так, *der Bewaffneter* є найменуванням особи з більшим ніж у *der Bewaffnete* виявом якісної ознаки партиципа *bewaffnet*, а СП *der Bewaffneteste* – найменуванням з найбільшим виявом якісної ознаки.

Проте мовне чуття і числові підрахунки показують, що ступені порівняння в СП є радше винятком, ніж правилом: в абсолютній більшості випадків (94 %) ступені порівняння неможливі. Проте неможливість граматичного порівняння у сфері СП не виключає лексико-граматичного. Неможливість компарування та можливість градування пов'язані з суто мовними факторами, серед яких зі всією очевидністю постають щонайменше два – морфологічний і лексичний.

Морфологічний фактор перешкоджає компаруванню СП, коли вони є композитами, утвореними шляхом словоскладання (*der/die Zuhausegebliebene, der/die Zivildienstbeauftragte, der Wehrbeauftragte, der/die Versorgungsberechtigte*), в яких перший компонент вже вказує на якусь якість і не потребує унаочнення ступеню вияву ознаки. Це стосується й тих СП, що в силу різних словотвірних процесів перетворилися на узуально закріплені одиниці з одним родом без якісного субстрату, а тому принципово не можуть утворювати ступені порівняння (*die Winkelhalbierende, die Seitenhalbierende, das Rotliegende, das Weißliegende, das Liegende* та ін.). Не можуть їх утворювати й СП з префіксоїдами *meist-, minder-, leicht-, schwer-, erst-, nach-, all-, allein-* (*der/die Alleinreisende, der/die Allwissende, der/die Leichtverwundete, der/die Meistbietende, der/die*

Mindestbietende, der/die Minderbemittelte та ін.), які вже містять у своєму складі певний градуальний компонент (префіксоїд), що вказує на ступінь якості, а тому порівняння є не просто зайвим, а й неможливим.

Лексико-семантичний фактор може накладати заборону й на компарування інших СП: тих, що позначають абстракції ("однородові" *das Nichtgewünschte, das Eingerichte, das (Zu)nächstliegende*), а також тих, що позначають осіб за професійною діяльністю (*der/die Hausangestellte, der/die Deputierte, der/die Bedienstete, der/die Studierende, der/die Arbeitssuchende, der/die Auszubildende*), за фізичними вадами (*der/die Gelähmte, der/die Geschädigte, der/die Querschnittsgelähmte, der/die Unfallgeschädigte, der/die Unfallverletzte, der/die Verletzte, der/die Versehrte, der/die Verunfallte, der/die Verwundete*), за летальним станом (*der/die Ertrinkende, der/die Abgeschiedene, der/die Ertsverstorbene, der Gefallene, der/die Gehenkte, der/die Heimgegangene, der/die Totgegläubte, der/die Verstorbene* та ін.). В силу своєї лексичної семантики ці СП не здатні вказувати на вияв інтенсивності ознаки, а тому не можуть ані компаруватися, ані градуватися. Таких СП в нашому матеріалі налічується 37 %, тобто ціла третина.

Отже, модифікації ознаки чи якості, які знаходять своє безпосереднє втілення у трьох ступенях порівняння, мають неоднаковий потенціал для утворення ступенів порівняння СП, а їх градація пов'язана з лексичними факторами. Можливість номіналізації певної ознаки шляхом партиципної субстантивації зумовлюється семантикою партиципа та його сполучуваністю. Посилення або послаблення якісних ознак для цього виду субстантиватів може відбуватися лише за умов якісного значення тотожного з субстантиватом партиципа, його односкладності, а також відсутністю компонентів, які вказують на ступінь якості цієї лексичної одиниці. Загалом же переважна більшість СП не здатна виявляти інтенсивність ознаки, а тому лексико-граматична категорія градуальності не може входити до парадигми СП.

Дієслівні властивості. Оскільки партиципи I і II у німецькій мові утворюються від дієслів, їх СП-похідні успадковують від дієслова деякі властивості, так само як вони успадковують певні іменникові та прикметникові категорії. Існують морфологічні та семантичні підходи до дієслівного осмислення СП.

Субстантивовані партиципи мають такі морфологічні особливості, як моделі утворення партиципа I і II. Партицип I / *das Neutral-Partizip / das Partizip Präsens* (Weinrich 539) утворюється шляхом додавання до інфінітива суфікса *-d* (див. матрицю – табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритм утворення першопартиципних СП-дериватів

Інфінітив	Партицип I	СП-1
<i>ausführen</i> →	<i>ausführend</i> →	<i>der / die Ausführende</i>
<i>durchreisen</i> →	<i>durchreisend</i> →	<i>der / die Durchreisende</i>
<i>mitwirken</i> →	<i>mitwirkend</i> →	<i>der / die Mitwirkende</i>
<i>studieren</i> →	<i>studierend</i> →	<i>der / die Studierende</i>
<i>zivildienstleisten</i> →	<i>zivildienstleistend</i> →	<i>der Zivildienstleistende</i>
<i>zuwiderhandeln</i> →	<i>zuwiderhandelnde</i> →	<i>der / die Zuwiderhandelnde</i>

У випадку субстантивації партиципа II / *das Partizip Präteritum* до відомих форм додається закінчення *-e*, якщо СП використано з означеним артиклем (*der Gefallene, die Illustrierte, der/die Kriegsversehrte, der/die Pflegebefohlene, das Einkochte, das Eingemachte*), та *-e, -(e)r, -(e)s*, якщо СП вжито з неозначеним артиклем (*ein Angestellter, ein Eingesandtes, eine Erstgeborene*) або взагалі без артикля (*Gelehrter, Frauenbeauftragte, Liegendes*) – див. табл. 2.

Таблиця 2

Алгоритм утворення другопартиципних СП-дериватів

	Інфінітив	Партицип II	СП-2
Слабкі дієслова	<i>lehren</i> → <i>dünsten</i> → <i>lieben</i> →	<i>gelehrt</i> → <i>gedünstet</i> → <i>geliebte</i> →	<i>der / die Gelehrte</i> <i>das Gedünstete</i> <i>der / die Geliebte</i>
Сильні дієслова	<i>fangen</i> → <i>schwören</i> → <i>frieren</i> →	<i>gefangen</i> → <i>geschworen</i> → <i>gefroren</i> →	<i>der / die Gefangene</i> <i>der / die Geschworene</i> <i>das Gefrorene</i>
Запозичені дієслова на -iere	<i>delegieren</i> → <i>graduieren</i> → <i>illustrieren</i> →	<i>delegiert</i> → <i>graduiert</i> → <i>illustriert</i> →	<i>der / die Delegierte</i> <i>der / die Graduierte</i> <i>die Illustrierte</i>
Дієслова з невідокремлюваними префіксами	<i>ertrinken</i> → <i>besiegen</i> → <i>enterben</i> →	<i>ertrunken</i> → <i>besiegt</i> → <i>enterbt</i> →	<i>der / die Ertrunkene</i> <i>der / die Besiegte</i> <i>der / die Enterbte</i>
Дієслова з відокремлюваними префіксами	<i>einmachen</i> → <i>absenden</i> → <i>zureisen</i> →	<i>eingemacht</i> → <i>abgesandt</i> → <i>zugereist</i> →	<i>das Eingemachte</i> <i>der / die Abgesandte</i> <i>der / die Zugereiste</i>

Субстантивовані партиципи успадковують такі властивості дієслів, як тривалість або завершеність дії, а також активний чи пасивний стан, які належать до семантичних особливостей дієслова. Субстантивовані партиципи II вказують на те, що дія здійснилася в минулому (завершена) або на те, що субстантиват має значення теперішнього часу та може виступати в активному або в пасивному стані (див. табл. 3).

Таблиця 3

Другопартиципні СП-номінації, що вказують на тривалість або систематичність дії

СП-2	Час, стан
<i>der / die Abgeschiedene</i> 'покійник / покійниця'	минулий час (вже помер); активний стан
<i>der / die Auserwählte</i> 'обраний / обрана'	минулий час; пасивний стан
<i>der / die Besiegte</i> 'переможений / переможена'	минулий час; пасивний стан
<i>der / die Ertrunkene</i> 'потопельник / потопельниця'	мин. час (вже потонув); активний стан
<i>der / die Gekündigte</i> 'звільнений / звільнена'	минулий час; пас. стан
<i>der / die Schutzbefohlene</i> 'опікуваний / опікувана'	теперішній час; пас. стан
<i>der / die Totgesagte</i> 'людина, оголошена загиблою'	мин. час (вже оголосили); пас. стан

Агентивні першопартиципні деривати вказують на тривалість або систематичність дії у теперішньому та можуть виступати лише в активному стані: *der / die Abwesende* 'людина, яка відсутня', *der / die Arbeit(s)suchende* 'людина, яка шукає роботу', *der / die Ertrinkende* 'людина, яка потопає', *der / die Zuspätkommende* 'людина, яка (постійно) запізнюється'. Ці та інші СП складають переважно більшість як узусально, так і оказіонально вжитих одиниць. Окремі з них виявляються агентивними похідними з каузальним підґрунтям (*der Oberkommandierende*, *der / die Filmschaffende*, *der / die Studierende*). Зрозуміло, що всі вони водночас виявляються похідними від фазисних дієслів дуративної семантики (дієслів тривалої дії).

Меншу, але доволі численну групу утворюють СП – дієслівні похідні завершеної дії. При цьому на тлі повної відсутності інг्रेसивних / інхоактивних одиниць їх корпус формується виключно пацієнтними СП-лексемами результативної дії на зразок *der / die Heimatvertriebene*, *der / die Ausgebombte*, *der / die Schwerverwundete*, *der / die Angeklagte*, *der / die Kriegsgefangene*, *der / die Neubekehrte*, *der / die Abgesandte*, *der / die Delegierte*, *der / die Verbannte*, *das Gefrorene*, *das Gefrorene*. Всі ці СП є другопартиципними дериватами. У нашому матеріалі зафіксовано лише один першопартиципний дериват-неологізм, причому утворений за від герундія: *der / die Auszubildende* 'той, кого слід навчати', рос. 'обучаемые' (вживається найчастіше у вигляді абривіатури *der / die Azubi*).

У лексичному фонді мови існують і такі СП, які починають втрачати чи навіть вже втратили значення, початково набуті від дієслова. Остаточо переходячи до розряду іменників, вони відразу термінологізуються. Пор.: *der / die Alleinerziehende* 'мати-одиначка / батько-одинак', *das Liegende* 'грунт, земля', *die Seitenhalbierende* 'медіана', *das Weißliegende* 'білі піски, які підстилають мідисті сланці', *die Winkelhalbierende* 'бісектриса', *der / die Angetraute* 'законний чоловік / дружина', *das Eingerichte* 'внутрішня частина дверного замка', *das Eingesandte* 'вхідна пошта', *das Einkochte* 'варення', *das Eingemachte* 'консервація', *das Eingesottene* 'варення, джем (австр.)', *das Ingetropfte* 'борошняна підболтка (в суп)', *das Faschierte* 'фарш' та ін. Про точну кількість таких одиниць судити важко, оскільки, по-перше, не всі вони фіксуються словниками, а, по-друге, в окремих варіантах і діалектах німецької мови ходять свої власні СП-лексеми. Однак попри термінологічний статус окремих одиниць, переважна більшість СП, набуваючи іменникових і прикметникових ознак, не втрачають дієслівних.

Таким чином, корпус субстантивованих партиципів сучасної німецької мови формується як корпус лексико-граматичних одиниць, спеціалізованих на антропономінаціях – перенесенні та закріпленні певної властивості людини на її назву, що закріплюється в мові шляхом наділення СП іменниковими категоріями роду, числа, відмінки і означеності / неозначеності. В результаті цього категорійне значення «ознака» (прикметник) стає категорійним значенням «предметність» (іменник), які не нейтралізуються, а зливаються в єдиний лексико-граматичний гібрид. Цей гібрид містить і третій семантичний компонент значення – «дія», який "забезпечує" СП категоріями часу (теперішній / минулий), стану (активний / пасивний), виду (тривалість / завершеність), транзитивності (перехідність / неперехідність), а також такими "понадграматичними" імпульсами, як результативність, каузальність, інтенсивність, димінутивність тощо.

Морфологічна структура СП конституюється не простою сумою відповідних номінативних і вербальних категорій та підпорядкованих їм граем. Заповнюючи окремі "лексичні ніші", вона вирізняється певною граматичною вибірковістю, беручи від іменника, прикметника і дієслова лише те, що сприяє найбільш виразній і деталізованій характеристиці предметного світу. СП – це яскравий приклад опредмечування непередметного. Можливо, СП є одним із явищ, які все ще утримують німецьку мову в рамках аналітично-синтетичного типу.

СП постає як синкретичний лексико-граматичний клас слів зі специфічним набором граматичних категорій, сумарно більшим ніж у будь-якої з трьох причетних до нього частини мови, але з очікувано меншим набором підпорядкованих відповідній категорії граем: усіченість родової парадигми (СП середнього роду не є продуктивними), обмеженість в утворенні ступенів порівняння, відсутність часового значення майбутнього тощо. Попри це субстантивація партиципа була і залишається і фактом мови, і фактом мовлення. Будучи

одиноцею граматично гнучкого діапазону, вона дозволяє безмежно розширювати номінативні можливості мови на позначення людини та продуктів її діяльності за рахунок деталізації та нюансування її специфічних рис, характеристик і властивостей.

Не лише добре вивчена прикметникова субстантивация, але й її партиципна іпостась є вельми продуктивним способом частиномовної деривації в сучасній німецькій мові. При цьому одна частина СП є стійкими субстантиватами, що міцно закорінилися в мові й фіксуються словниками, а інша – okazional'nymi, що виступають як контекстуальні номінації, які спонтанно виникають у мовленні та можуть бути лексикографованими за відповідної соціальної потреби. Подальше ж вивчення СП, як і частиномовної транспозиції взагалі, пов'язане не лише зі словниковим матеріалом, а може і має бути поширеним на регіональне мовлення, на мовлення певних соціальних страт, на різні дискурсивні формації. І це стосується не лише німецької, а й будь-яких інших природних мов.

References

- Babaytseva, Vera. *Yavlenyya perekhodnosti v hrammatyke russkoho yazyka* (Phenomena of Babaytseva, Vera. *Yavlenyya perekhodnosti v hrammatyke russkoho yazyka* (Phenomena of Transitivity in the Russian Grammar). Moskva: Drofa, 2000. Print.
- Bally, Charles. *Obshchaya lynchvystyka y voprosi frantsuzskoho yazyka* (General Linguistics and Issues of French). Moskva: Ynostrannaya lyteratura, 1955. Print.
- Behaghel, Otto. *Deutsche Syntax*. – Bd. I. Heidelberg: Niemeyer, 1923. Print.
- Blatz, Friedrich. *Neuhochdeutsche Grammatik mit Berücksichtigung der historischen Entwicklung der deutschen Sprache*. Bd. 1. Karlsruhe: Lang's Verlagsbuchhandlung und Buchdruckerei, 1895. Print.
- Engel, Ulrich. *Deutsche Grammatik*. – Heidelberg : Groos, 1991. Print.
- Grimm, Jakob. *Deutsche Grammatik*. 4. Teil. Göttingen: Dieterichsche Buchhandlung, 1837.
- Fleischer, Wolfgang und Barz Johannes. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer, 1995. Print.
- Heyse, Johann Christian. *Deutsche Grammatik*. Hannover, Leipzig: Hansche Buchhandlung, 1893. Print.
- Kinakh, Liliana. *Nominatyvni ta komunikatyvni vlastyosti substantyvovanoho prykmetnyka suchasnoyi nimets'koyi movy* (Nominative and Communicative Properties of the Substantivized Adjective of Modern German). Diss. Luts'k: Volyns'kyy natsional'nyy universytet, 2013 Print.
- Kuryłowich, Ezhy. *Ocherky po lynchvystyke* (Notes on linguistics). – Moskva: Ynostrannaya lyteratura, 1962. Print.
- Mel'chuk, Yhor'. A. *Kurs obshchey morfolohyy* (Course In General Morphology). Moskva – Wien: Progress, 1997. – T. 1. Print.
- Paul, Hermann. *Deutsche Grammatik*. Bd. 3. Halle a. S.: Niemeyer, 1956. Print.
- Plunhyan, Vladymyr. *Obshchaya morfolohyya. Vvedenye v problematyku* (General Morphology. Introduction to Subject Matter). Moskva: Edytoryal, 2003. Print.
- Prykhodko, Anatoliy. *Nominatyvni vlastyosti substantyvovanoho partytsypa nimets'koyi movy* (Nominative Properties of the Substantivized Participle of German). *Studia philologica*. Kyiv: Kyiv's'kyi universytet imeni Borysa Grinchenka, 2016. – No. 7. Print.
- Syrotyna, Ol'ga. *Substantyvatsyya chastey rechy v sovremennom nemetskom yazike* (Substantivation of Parts of Speech in Modern German). Voronezh: Voronezhskyy unyversytet, 1982. Print.
- Weinrich, Harald. *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Mannheim [u.a.]: Dudenverlag, 1993. Print.
- Ysmaylova, Dilyara. *K probleme razgranychenyya substantyvatsyy y konversyy* (To the Problem of Differentiation between Substantivation and Conversion). *Vestnyk Chuvashskogo unyversyteta*. No. 5. 2006. <http://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-razgranycheniya-substantivatsii-i-konversii>. Web. 2 Feb. 2018.
- Zifonun, Gisela. *Grammatik der deutschen Sprache in 3 Bdn*. Berlin: Walter de Gruyter, 1997. Print.

List of Sources

Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*. 3., neu bearb. und erw. Aufl. Mannheim [u. a.]: Dudenverlag, 1996. Print.

Надійшла до редакції 08 лютого 2018 року.

CATEGORICAL STATUS OF THE SUBSTANTIVIZED PARTICIPLE OF THE GERMAN LANGUAGE

Anatoliy Prykhodko

The Department of Theory and Practice of Translation, Zaporozhye National Technical University, Ukraine

Abstract

Background:

Numerous phenomena existing in natural languages occur as a result of the part-of-speech transposition. This fact is connected with deep changes taking place at different levels of the word's existence.

Despite the fact that the exceptional volume of the content together with the compactness of the form of German Participles contribute to high productivity of their usage the substantivization of Participles is least studied among other

forms of parts-of-speech transposition in the German language. Investigation of mechanisms of creation and usage of substantivized Participles enables to reveal ways and means of replenishment of the German vocabulary by syncretic lexical units.

Purpose: The purpose of the analysis is to study the categorical status of the substantivized modern German Participle with special emphasis on the description of its prepositional and verbal qualities.

Results: The corpus of substantivized Participles of the modern German language is formed as the corpus of lexical and grammatical language units, specialized in some anthroponominations revealed in transferring and fixing of a certain quality of a person on its name through giving nominative grammatical categories of gender, number, case and definiteness / indefiniteness. As a result the categorical meaning of «quality» (adjective) becomes the categorical meaning of «thingness», «substantiality» (noun) which is not neutralized but merges into single lexico-grammatical hybrid. Such diffusion foresees the third semantic component of meaning – «action»: the substantivized Participle can be characterized in categories of tense (modern / past), voice (active / passive), aspect (duration / completeness), transitivity / intransitivity. The Participle can also inherit such semantic features of the verb as performance, causality, intensity, diminutiveness, etc. In such a way the substantivized Participle becomes a syncretic lexical-grammatical class of words characterized by a set of grammatical categories summarily greater than in any other of three parts of speech involved in its creation with the expectedly less set of the subdued to this category grammemes: reduction of the gender paradigm (substantivized Participles of neutral gender are not productive), restriction in the creation of the degrees of comparison, absence of the meaning of future, etc. Thus the substantivized Participle of the German language becomes a striking example of ‘objectification of nonobjective’

Discussion: The substantivized Participle is an integral part of speech of the German language. Being a unit of grammatically flexible range, the substantivized Participle allows to expand nominative features of the language at the expense of detailing and shading of specific features, characteristics and qualities of nominative units used for designation of a human being and his / her products of activity. This in turn allows to enlarge the vocabulary of the language. Quite possible that the substantivized Participle is one of the phenomenon that keeps the German language within the framework of the analytical-synthetic type.

Keywords: substantivized Participle, syncretism, lexical semantic group, grammatical category, antroponomination, transposition.

Vitae

Anatoliy Prykhodko is a Doctor of Philology, Professor, The Head of the Department of Theory and Practice of Translation at Zaporozhye National Technical University, Ukraine. His areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, comparative linguistics, categorical linguistics, concept linguistics and discourse linguistics.

Correspondence: aprykhod777@gmail.com

Наталія Самсоненко

УДК 811.161.1

МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ДОМИНАНТА ПАДЕЖА В РУССКОЯЗЫЧНЫХ ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ XIX–XXI ВЕКОВ

У статті розглядається явище згущення однотипних морфологічних форм в межах поетичного твору або його фрагмента, що призводить до формування морфологічної домінанти. Стверджується, що морфологічна домінанта відмінка є нечастотним, але яскравим засобом актуалізації поетичних смислів, утворених за рахунок актуалізації одного зі значень відмінка або за рахунок зіткнення різних значень відмінкової форми, яка повторюється.

Ключові слова: відмінок, відмінкова морфологічна домінанта, згущення морфологічної форми, морфологічна домінанта, поетичний текст.

Вопрос функционирования морфологических категорий в структуре поэтического текста не является новым в сфере филологических исследований. Данный аспект рассматривался в ряде лингвистических работ XX–XXI веков (Я. Гин, А. Жолковский, Л. Зубова, И. Ионова, И. Ковтунова, Е. Красильникова, Н. Николина, О. Ревзина, Е. Скоробогатова и др.). Однако недостаточно изученной, на наш взгляд, остается проблема отбора и функционирования однотипных морфологических форм в поэтическом произведении. Морфологические средства выразительности, наряду со средствами выразительности других языковых уровней, играют важную роль в формировании смыслов поэтического текста.

Сгущение однотипных морфологических форм в том или ином текстовом пространстве приводит к формированию *морфологической доминанты*, под которой мы, вслед за Е. Скоробогатовой, понимаем «преобладающую в тексте морфологическую форму и / или созданное соположением форм грамматическое значение, которые являются частотными в данном тексте и связаны с его содержанием» (Skorobogatova, “Dominanta Chisla, Roda i Padezha...” 383). Морфологическая доминанта как явление, характерное для поэзии нового и новейшего времени, бывает разных типов. Выделяем морфологическую доминанту именных